

Den polska krisen är en systemkris

I Ekonomisk Debatt nr 5/1982 diskuterades Polens ekonomiska situation av Kristian Gerner och Stefan Hedlund. Artikeln brister i den grundläggande orsaksanalysen, skriver här Anders Åslund. Polens ekonomiska problem kan inte lösas utan systemförändringar, som tillåter marknaden spela en betydligt större roll.

Kristian Gerner och Stefan Hedlund sökte i *Ekonomisk Debatt* nr 5/1982 koppla samman politiska och ekonomiska orsaker till den polska krisen — vilket är lovvärt — och de klargör hur mörk den polska situationen är. Deras kvantitativa uppgifter är i huvudsak korrekta, även om Polens räntor till västbanker år 1981 inte stannade vid 50 milj dollar (s 319). Då dess skuld till västbanker uppskattades till 16,2 miljarder dollar vid årsskiftet 1980/81 av Bank for International Settlement, är en rimligare uppgift 1,6 miljarder dollar (*Wall Street Journal* 1981-07-31). Artikeln brister dock, enligt min mening, ifråga om den grundläggande orsaksanalysen.

Giereks strategi

Det nya med Giereks ekonomiska strategi var inte att han främst inriktade sig på att öka effektiviteten (Gerner-Hedlund, s 315). Sådana idéer har det polska kommunistpartiet omfattat sedan

1950-talet, och Gomulka fäste större avseende därvid än vad Gierek gjorde. Nyheten var i stället att Gierek-regimen sökte öka produktiviteten med hjälp av västlig teknologi köpt på kredit, utan att liberalisera det ekonomiska systemet.

Gerner och Hedlund förmodar att någon slags reform genomfördes, som planerarna förlorade kontrollen över, och att expansionen "gick på grund" 1975, p g a dåligt väder, svag konjunkturutveckling i väst och felbedömningar såsom alltför stora investeringar (s 315—316). Felet låg emellertid djupare, nämligen i det ekonomiska systemet. Den vid Oxford-universitetet verksamme polske nationalekonomen Wlodzimiers Brus dömde redan i början av 1972 ut Giereks strategi (Brus [1972], s 181—195). Brus kunde senare konstatera, att det som år 1975 återstod av halvhjärtade reformförsök endast var samslagsningar av företag till mycket stora enheter (Brus [1978], s 43 och s 63).

Anledningen till att Gierek-regimen hösten 1973 övergav sina ekonomiska reformer var uppenbarligen att ekonomin utvecklades så väl p g a västliga krediter att reformer inte verkade nödvändiga (jfr Gierek i *Nowe Drogi*, nr 11, 1973, s 13). Partiapparaten har regelbundet motsatt sig ekonomiska reformer, då de inskränker dess makt.

Gierek-regimen negligerade att anpassa priserna till marknaden och allt fler företagsjobb politiserades. Samtidigt sökte regimen uppnå högsta möjliga tillväxttal inom den tunga industrin. Kvalitativt sett var detta den klassiska stalinistiska tillväxtmodellen, vars välkända resultat var alltför hög investeringskvot, marknadsobalanser, fallande tillväxttal och låg produktkvalitet. Gierek-regimens innovation var att den lyckades få väst att låna mycket stora summor till ett så vanskligt företag, och därmed presterade Polen en tidigare aldrig uppnådd investeringskvot. Det

ANDERS ÅSLUND har en doktorsgrad i modern ekonomisk historia från Oxforduniversitetet. Han är f n förste ambassadsekreterare vid svenska ambassaden i Genève.

var nästan en självklarhet, att korthuset måste falla.

Polens problem

Det finns ingen anledning att fästa något avseende vid dåligt väder, vilket t o m det genomindustrialiserade DDR regelmässigt skyller på. Energi- och råvaruexportören Polen såg sina terms-of-trade förbättras åren efter 1973. Inte heller led Polen nämnvärt av överskott på exportvaror, vilket Gerner och Hedlund hävdar (s 316); dock kännetecknades den polska exporten av låg och knappast förbättrad kvalitet.

Gerner och Hedlund anser att Polens problem idag består av tre ingredienser: "ett likviditetsproblem gentemot väst, ett kortsiktigt försörjningsproblem och ett långsiktigt återuppbyggnadsproblem" (s 319). Polens problem är knappast ett "likviditetsproblem", då Polen inte kan betala ens räntorna på sin statsskuld under några år framöver. Kol är inte en likvid tillgång och Polen kan med nuvarande produktionshämmande styrelse inte anses kreditvärdigt.

Med försörjning tycks författarna mena livsmedelsförsörjning. Polens livsmedelsproduktion per capita är emellertid beaktansvärd trots minskningar. Distribution och marknadens funktionssätt torde vara viktigare problem. Den privata sektorn svarade endast för 1,5 procent av detaljhandelns försäljning 1980, enligt officiell statistik (*Rocznik Statystyczny 1981*, s 428). Detta innebär att handeln är långt mer socialiserad i Polen än i exempelvis Sov-

jetunionen, där kolchozbönder säljer stora kvantiteter privata produkter till nästan fria priser på kolchozmarknader. Den polska handeln är därför särskilt inflexibel. Återigen stöter vi på allvarliga brister i det ekonomiska systemet, vilka är politiskt betingade.

Från 1978 till 1981 har Polens nettoindustriproduktion i fasta priser fallit med 22 procent (*Rocznik Statystyczny 1982*, s xxxv), och enligt preliminära siffror föll den med ytterligare 2 procent under 1982. Industrikapaciteten var inte fullt utnyttjad 1978 och har expanderat påtagligt p g a de många stora investeringsprojekt som igångsattes under förra hälften av 1970-talet. Samtidigt har ingen kapacitet slagits ut. Polens problem är därför inte återuppbyggnad, utan rationell utnyttjande av befintlig produktionskapacitet. Den enda effektiva mekanismen för att lösa allokeringproblemen synes vara marknaden. Men denna lösning är alltför politiskt oacceptabel, även om situationen blivit sådan att man tvingats släppa marknaden fri inom vissa områden.

Referenser

- Brus, W., [1972], "Uwagi do 'Wytycznych' na VI Zjazd PZPR". *Kultura*, No. 1.
 — [1978], "Ziele, Methoden und politische Determinanten der Wirtschaftspolitik Polens 1970—1976". *Berichte des Bundesinstituts für ostwissenschaftliche und internationale Studien*, Köln.
 Gerner, K. och Hedlund, S., [1982], "Problemet Polen — kris eller katastrof?", *Ekonomisk Debatt*, årg 10, nr 5.